

FIGYELŐ

A „Shared Cataloging Program”¹ Becslések szerint a napjainkban elvégzett természettudományos kutató munkának a fele teljesen kárbavész, egyszerűen azért, mert azok az eredmények, felismerések és felfedezések, amelyeknek elérésére a kutatásoknak ez a fele irányul, már ismertek: valahol a világban ugyanezeket az eredményeket már elérték, ugyanezeket a felfedezéseket már megtették mások. Ennek az anomáliának az az oka, hogy a kutatók nem szereznek a szükséges teljességgel és gyorsasággal tudomást a területükön elért új eredményekről, más szóval, hogy az információs szolgáltatások, amelyekre támaszkodhatnak, nem eléggé hatékonyak. Világos, hogy ez nemcsak rengeteg kárbavészett munkát jelent, de lényegesen le is lassítja a tudomány előrehaladását.

Ez a probléma a könyvtárosok, bibliográfusok és illetékes állami szervek érdeklődésének az előterében áll az egész világon. Érthető okokból az érdeklődés mégis a legnagyobb, s a hiányosságok kiküszöbölésére tett erőfeszítések is a legeredményesebbek az Egyesült Államokban. Közöttük igen előkelő hely illeti meg az ún. *Shared Cataloging Program*-ot (megosztott katalogizálási program). E program nem hoz ugyan új, forradalmi módszereket az információs szolgáltatások területén, ezzel szemben azonban egyes hagyományos tevékenységeket és módszereket a hatékonyságnak és tökéletességnek olyan fokára emel, amelyet eddig még sohasem sikerült megközelíteni. S rövid egy-két évvel törvényes alapjainak megteremtése után ez az akció, jelentős konkrét eredményeket produkálva, máris kilépett a tervek, programok és javaslatok szférájából, és a megvalósulás stádiumába jutott.

A *Shared Cataloging Program* hármas célkitűzése az, hogy minden feltehetően tudományos érdeklélő könyv minél gyorsabban eljusson az Egyesült Államokba, hogy bibliográfiai feldolgozása központilag haladéktalanul, legfőljebb 3–4 hét leforgása alatt, megtörténjék, és hogy az információk, melyeket e bibliográfiai feldolgozás rögzít, ugyancsak haladéktalanul eljussanak — az Államokon belül — mindenhová, ahol hasznukat láthatják.

¹ Irodalom: MUMFORD, L. Q.: *International breakthrough*. (Library Journal. January 1967. 79–82. 11.) — SKIPPER, J. E.: *Future implications of Title II—C, Higher Education Act of 1965*. (Library Resources and Technical Services. Winter 1967. 46–49. 11.). — DIX, W. S.: *Centralized cataloging and university libraries — Title II. Part C of the Higher Education Act of 1965*. (Library Trends. July, 1967. 97–111. 11.) — *International implications of the Shared Cataloging Program*. Papers presented by J. E. SKIPPER, J. G. LORENZ and R. VOSPER at the 33rd session of the IFLA General Council, Toronto, August 1967. (Libri. 1967. vol. 17. nr. 4. 270–293. 11.). — MUMFORD, L. Q. *Bibliographic developments at the Library of Congress*. (Libri. 1967. vol. 17. nr. 4. 294–304. 11.). — *The National Program for Acquisitions and Cataloging. A progress report on developments under the Title II-C of the Higher Education Act of 1965, presented at the San Francisco Conference of ALA on June 29, 1967*. (Library Resources and Technical Services. Winter 1968. 17–29. 11.). — Nálunk SEBESTYÉN Géza (Könyvtáros. 1966. 11. sz.) és BÓDAY Pál (Könyvtári Figyelő. 1967. 1/2. sz.) írtak a *Shared Cataloging Program*-ról.

E célkitűzések közül egyik sem új. Tudjuk, a központi feldolgozást és a feldolgozás eredményei országszerte való hasznosításának a lehetőségét a *Library of Congress* (LC), illetve ennek nyomtatott katalóguslap-elosztó szolgálata már 1901-ben megvalósította. A tudományos érdekű külföldi könyvtermés beszerzése teljessé tételének célját viszont a Farmington-terv tüzte ki 1942-ben. A ténylegesen elért eredmények azonban mindegyikéig csak részlegesen voltak, s a könyvtári szolgáltatások megjavítására irányuló újabb törekvések fényében egyre kevésbé tűntek kielégítőnek. A Farmington-terv decentralizálta a külföldi könyvek beszerzését. Az egész területet tudományágak szerint osztotta fel nagyobb számú egyetemi és más tudományos könyvtár között, amelyek maguk látták el egy-egy szakterület új megjelenésű könyveinek beszerzését, feldolgozását és tárolását, olyan mértékben, ahogyan azt anyagi és személyzeti kereteik éppen megengedték. A LC csak egyik tagja volt ennek az önkéntességen alapuló kooperációnak. Viszont a LC nyomtatott katalógus-lapjai csak a könyvtár saját beszerzéseit ölelték fel, s így felhasználásukkal a tudományos könyvtárak csak részben mentesültek a saját üzemben végzett katalogizáló munka alól. A becslések szerint ez a rész az egyetemi és college-könyvtárak összes beszerzésének 50–55%-át tette ki; a maradék 45–50%-ot illetően a katalogizálást ezeknek a könyvtáraknak maguknak kellett elvégezniök. Emellett a Farmington-terv keretében távolról sem sikerült a világ egész tudományos könyvtermésének a begyűjtését megvalósítani. A decentralizáltan folyó könyvbeszerzés mindig bizonyos fókig ötletszerű maradt. A bibliográfiai és könyvkereskedelmi tekintetben kevésbé fejlett országok leküzdhetetlen nehézségek elé állították az egyes egyedileg szerzeményező könyvtárakat. A külföldi könyvtermés begyűjtésének ebből eredő hiányosságai a Dél-Amerika, Ázsia és Afrika iránti érdeklődés fokozódásával és a nyelvi korlátoknak ezzel párhuzamosan haladó lebontásával egyre tűrhetetlenebbeknek tűntek. A könyvtárakkal szemben támasztott igények növekedésével elviselhetetlenek kezdtek érezni azt is, hogy az eddigi apparátus működése minden egyes fázisában elég lassú volt. Így mindinkább világossá vált, hogy a hiányosságok kiküszöbölése központi intézkedéseket, a szövetségi erőforrások igénybevetését, és nagy kapacitású központosított szervezet kiépítését feltételezi.

Az *Association of Research Libraries*-nek (Tudományos Könyvtárak Szövetsége) ilyen körülmények között nagyon kapóra jött az az 1964-ben a kongresszus elé terjesztett törvényjavaslat a felsőoktatásról, amely az egyetemi és college-könyvtárak könyvbeszerzését szövetségi támogatással kívánta a megfelelő szintre emelni. A könyvtárak szószólója bekapcsolódott a törvényjavaslat kongresszusi bizottsági tárgyalásaiba, és rámutatott arra, hogy a nemzeti katalogizálási rendszer hiányosságai miatt a cél, amely a javaslat megalkotói előtt lebeg, csak bizonyos előfeltételek biztosítása esetén, csak széles körű intézkedések foganatosítása útján érhető el. Ezért egy módosítást javasolt a javaslat szövegében, amely mint II-C Cím bele is került a megszavazott törvénybe (*Higher Education Act*, 1965 november 8.).

Ez a II-C Cím rögzíti a fent már ismertetett hármas feladatot, amelynek hivatalos neve *National Program for Acquisitions and Cataloging* (= NPAC, vagyis *Nemzeti Szerzeményezési és Katalogizálási Program*). Ezt a megtisztelő nevet a projektum nagyvonalúságánál fogva valóban teljes mértékben ki is érdemli. A másik névvel, a *Shared Cataloging Program* elnevezéssel viszont két dolgot kívánnak kifejezésre juttatni: egyrészt, hogy az ország többi könyvtárai az eddigit meghaladó mértékben húznak hasznot a LC-nek, a program központi végrehajtó szervének a munkájából, másrészt pedig, hogy nemcsak az ország többi könyvtárai, de külföldi könyvtárak és bibliográfusok is bekapcsolódnak a program megvalósításába, ezzel megtéve az első lépést az eddig decentralizáltan folyó szerzeményező és katalogizáló munka nemzetközi koordinációja felé.

A II-C Cím úttörő jelentőségű abban is, hogy a könyvtárügy gondozását szövetségi feladattá is teszi. Ezideig csak két törvény törte át azt az elvet, hogy — eltekintve a három nagy nemzeti könyvtár fenntartásától — a könyvtárügy az egyes államok hatáskörébe tartozik: az 1956. évi *Library Services Act*, amely a közművelődési könyvtárakat a szövetségi költségvetés terhére juttatta támogatáshoz, és az 1958. évi *Public Law 480*, amely megengedte, hogy egyes országokban a befagyasztott amerikai hitelek az amerikai könyvtárak ottani könyvbeszerzéseinek a finanszírozására fordíthatassanak. Ez a két ad hoc-intézkedés azonban elvi jelentőség szempontjából messze elmarad az NPAC-ben kifejezésre jutó határozott és végleges állásfoglalás mögött.

A *Public Law 480* egyébként egy másik szempontból is hozott olyan eredményeket, amelyekre a NPAC építhetett. Már ezt a törvényt is a LC hajtotta végre, s ennek során vállalta bizonyos feladatoknak egyes egyedi könyvtárak javára való ellátását. Emellett e feladatok ellátása érdekében Indiában, Pakisztánban, az EAK-ban, Izraelben, Indonéziában, Ceylonban, Nepalban, majd később Lengyelországban és Jugoszláviában is, kirendeltségeket létesített, amelyek a helyi kormányzati szervekkel és könyvkereskedlemmel kooperálva lebonyolították az illető országokban a könyvbeszerzést az amerikai könyvtárak részére. Az így szerzett tapasztalatokat értékesítette és fejlesztette tovább a LC a NPAC végrehajtását szolgáló szervezet kiépítésénél.

A program pénzügyi kihatásairól némi képet ad, hogy végrehajtására az első évre (1965/66. költségvetési év) 5 millió, a másodikra 6,3 millió, a harmadikra 7,7 millió dollár költségvetési hitelt irányoztak elő. A tényleg felhasznált összegek viszont 300000, 3 millió, ill. 4 millió dollárra rugván, mindig elmaradtak az előirányzatok mögött.

A NPAC végrehajtásával megbízott LC teljes mértékben beváltotta a hozzáfűzött várakozásokat. Már a törvény megszavazása előtt hozzálatott az előmunkálatokhoz: megvizsgálta, hogy milyen mértékben lehetne az akciót egy nemzetközi munkamegosztás alapjaira helyezni, pontosabban, a nemzeti bibliográfiák közvetlen felhasználására bízni. Az eredmény: 19 ország nemzeti bibliográfiáinak a címlírásait elfogadhatónak és felhasználhatónak találták; közöttük 6 szocialista országot (Magyarország, a Szovjetunió, Csehszlovákia, a Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország és Jugoszlávia).

1966 legelején azután a LC hozzálatott a szükséges apparátus megteremtéséhez. Egy januárban tartott londoni értekezlet után — amelyen Anglia, Franciaország, Nyugat-Németország és Norvégia nemzeti bibliográfiai szerkesztősegeinek vezetői elfogadták a LC vezetői által előterjesztett programot és kilátásba helyezték közreműködésüket annak végrehajtásában — haladéktalanul sor került az akció első beszerző és katalogizáló központjának, a londoninak, a felállítására. E központ a *British National Bibliography* kefelevonatainak a felhasználásával áprilisban már végre is hajtotta a „shared cataloging” első kísérletét, és egyúttal megkezdte az új angol könyvek gyorsított eljuttatását is a LC-hez.

Az utóbbi minden intézkedést megtett a gyorsaság biztosítására, mégpedig valóban elismerést érdemlő körültekintéssel és nagyvonalúsággal. Az anyag egy tekintélyes hányadát az egyes országokban erre kijelölt könyvkereskedők keret-rendelés és előre rögzített általános elvek alapján, minden előzetes késleltető rendelési eljárás mellőzésével, megjelenés után azonnal szállítják. Minden a beszerzést szolgáló információt, minden előzetes címlírást, minden könyvet légi úton továbbítanak. A vámhatóságokkal megállapodtak e küldemények soron kívüli vámkezelése iránt. Tekintettel a NPAC-ra, a LC 150 fővel megnövelte személyzetének létszámát, s a képzett katalógusmunkásokban mutatkozó hiány leküzdésére egyrészt tanfolyamot indított, másrészt felhívást intézett a katalógus-munkában gyakorlott nyugdíjas könyvtárosokhoz, hogy reaktiváltassák magukat. Végül arról is gondoskodott, hogy az államnyomda, a katalóguscédulák gyors elkészítését biztosítandó, erre a munkára egy teljes új második műszakot állítson be.

A program keretében készült első cédulák így aztán még a tavasz folyamán szétküldésre kerülhettek.

Közben teljes erővel folyt a nemzetközi kooperáció további kiépítése. Áprilisban és májusban Párizsban, Wiesbadenben, Oslóban és Bécsben megbeszéléseket folytattak az illető országok illetékeseivel, s hamarosan felállították a londoni központ mintájára megszervezett ausztriai, franciaországi, hollandiai, skandináviai, nyugat-németországi és jugoszláviai központokat. Júliusban Kairóban, szeptemberben pedig Rio de Janeiroban regionális szerzeményező központot szerveztek. A spanyol és portugál kiadványok bekapcsolásáról a latin-amerikai kooperatív beszerzési program keretében, a lebonyolítás meggyorsítása útján gondoskodtak. Az IFLA tanácsának 1966. szeptemberi hágai konferenciáján a LC igazgatója külön ülésben propagálta a programot. Ehhez csatlakozóan Bécsben tanácskozásokat folytatott Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország és Románia nemzeti könyvtárainak, ill. nemzeti bibliográfiai intézeteinek vezetőivel ezeknek az országoknak a részvételéről, majd látogatást tett a Szovjetunióban is. Később megállapodásokat létesítettek Kanadával, Ausztráliával, a Dél-Afrikai Unióval és Új-Zélanddal nemzeti bibliográfiáik korrektúra-íveinek rendelkezésre bocsátásáról.

Lássuk most, hogyan működik ez a tekintélyes, bár egyelőre persze még csonka apparátus.

A munka a külföldi kirendeltségekben, központokban (1967 végén 7 ilyen működött) veszi kezdetét. E központok begyűjtik a rayonukban megjelenő új könyvekre vonatkozó információkat, elsősorban a kooperáló országok nemzeti bibliográfiáinak félkész anyagára: korrektúra-íveire vagy pláne az azon frissiben éppen elkészült címleírásokra támaszkodva, de figyelembe véve a könyvkiadás és -kereskedelem reklám-anyagát is; elkészítik és sokszorosítják az előzetes címleírást, nagyjából elfogadva a nemzeti bibliográfiák leírásait, de átalakítva a címfejet és a sorozatra vonatkozó adatokat, ha azok nem felelnek meg a LC katalogizálási szabályainak; átveszik a kijelölt könyvkereskedőktől a keret- vagy egyedi rendelés alapján leszállított anyagot, ellenőrzik annak teljességét, és akcesszionálják azt; a könyvek alapján korrigálják az előzetes címleírásokat (amelyek azonban még ezzel sem válnak véglegessé); továbbítják a LC-hez az összegyűlt előzetes címleírásokat és könyveket, az előbbieket hetenkint, az utóbbiakat két-három naponként; perere-kész állapotban vezetnek egy az előzetes címleírásokat és egyéb az új megjelenésekre vonatkozó információs anyagot tartalmazó betűrendes nyilvántartást (Acquisition and Control File), amely folyamatosan nyomon követi az egyes könyvek útját egészen a végleges nyomtatott LC-katalóguslap behelyezéséig; a kettős rendelések megakadályozására ellenőrzik ebben a katalógusban a LC egyedi rendeléseit; feltűntetik benne a közvetítésükkel más amerikai könyvtáraknak szállított könyveket, s ha ezeket a LC eredetileg nem rendelte volna meg, utólag megrendelik; ugyanígy járnak el azoknak a könyveknek az esetében is, amelyeket valamelyik amerikai könyvtár más úton megrendelt s erről értesítette a LC-t.

A munka befejező fázisait maga a LC, illetve ezen belül a *Shared Cataloging Division* (megosztott katalogizálás osztálya) bonyolítja le. Ez az osztály a külföldi központok által két példányban beküldött előzetes címleírásokat valamennyi címfej (főlap, melléklapok, sorozatlap) szempontjából ellenőrzi a LC hivatalos katalógusában. Éppúgy, mint a külföldi központok, ez az osztály is vezet egy nyilvántartást (*Acquisitions and Cataloging Control File*), amelyben nemcsak minden a feldolgozott nemzeti bibliográfiákban szereplő tétel szerepel, de minden olyan a nemzeti bibliográfiákban még nem említett könyv is, amelyről egy amerikai könyvtár tudomást szerzett s amelyet megrendelt; ebben a nyilvántartásban is folyamatosan feljegyzik, hogy az egyes könyvek a beszerzés, ill. feldolgozás milyen stádiumáig jutottak el. Ezt kiegészíti egy sorozat-

nyilvántartás, amely az egyes sorozatok beszerzésének módjáról, forrásáról is tájékoztat. A külföldi központok által beküldött címleírások egyik példányát azonnal beosztják az előbbi nyilvántartásba. A másik példány, ha a könyv nem tartozik azok közé, amelyeket az illetékes külföldi könyvkereskedő a megadott általános utasítások alapján mindjárt megjelenésükkor azonnal automatikusan szállít, először hasonlításra kerül, majd a referenz osztályba továbbítják a beszerzési javaslatokkal foglalkozó 140 referenzhez, s ha ezeknek a döntése pozitív, a könyvet megrendelik. Beérkezés után a hivatalos katalógusban újra lehasonlítják a könyvet, címleírásán elvégzik az esetleg szükséges utólagos simitásokat, ellátják azt tárgyszavakkal, és nyomdába küldik. A 92 kooperáló egyetemi és college-könyvtárnak 1966. augusztus óta naponta megküldik az újonnan elkészült nyomtatott LC-kartonok egy-egy „letéti” (depository) példányát, ezzel nemcsak egy egészen friss információkat nyújtó új katalogizálási, de új beszerzési segédeszközt is adva kezükbe. A kooperáló könyvtárak viszont értesítik a LC-t minden olyan esetben, amikor megrendelnek vagy megkapnak egy olyan könyvet, amely, bár a programban résztvevő országból származik, de a „letéti” kartonok katalógusában nem szerepel. Ha az ilyen könyv a LC-ben valóban nincs meg és nincs is megrendelve, az osztály folyamatba teszi a LC számára való beszerzését.

Érdekes adat, hogy 1967 őszén elvégezték 62.547 ilyen a kooperáló könyvtárak által hiányolt címleírás statisztikai analizisét, és azt az eredményt kapták, hogy az esetek 24%-ában a nyomtatott katalóguslapok az értesítés beérkezésekor már készen voltak, 27%-ában elkészítésük folyamatban volt, 22%-ában a könyvek megrendelése már megtörtént, 26%-ában azonban a LC-nek még nem volt értesülése a szóbanforgó könyvek létezéséről. Ez az utóbbi szám azt mutatja, hogy a kooperáció haszna a LC szempontjából is igen számottevő. Egy másik példája a kooperáció kétoldalú hasznosságának a következő. A dupla beszerzések megelőzése érdekében a copyright-példányokat, valamint a LC-hez ajándék és csere útján beérkező könyveket is átfuttatják a *Shared Cataloging Division*-on, amely nyilvántartásba veszi e könyveket és jegyzékeiket megküldi az illetékes külföldi nemzeti bibliográfiák szerkesztőseinek. Előfordul, hogy az utóbbiak ezen a tekervényes úton szereznek tudomást hazai új megjelenésű könyvekről.

El kell ismerni a NPAC-ről, hogy már az eddig kiépített apparátusa is imponálóan üretezett, s hogy ennek az apparátusnak a működése nagyfokú, takarékosági megfontolások által nem csorbított precizitást mutat. Egy dolog mégis meglepő: a program „egyelőre” nem öleli fel a folyóiratokat — bár hangsúlyozzák, hogy mindenki egyetért abban, hogy ezt a hiányosságot minél előbb ki kell küszöbölni. Ez a diszkrimináció érthetetlen. Hogy lehet az, hogy ez a minél frissebb információknak lehető legnagyobb teljességű szolgáltatását célzó akció az anyagnak éppen a frissebbik és — a folyamatban levő kutatások szempontjából — ma már fontosabbik felét nem öleli fel? Semmivel sem teszi a dolgot kevésbé meglepővé, hogy ez csak „egyelőre” van így. Már maga a gondolat is anakronisztikusnak tűnik, hogy egy elsősorban a tudományt szolgáló információs apparátus a folyóiratokat másodrendű, kisebb fontosságú anyagként kezelje.

A nagyszabású program meglepően hamar hozta meg igen szubsztanciális első gyümölcseit. A LC például már az első évben megduplázta addigi francia könyv-beszerzését, a katalogizált művek számát pedig 110.000-ról 125.000-re emelte, a következő évre ezt a számot már 150.000-rel irányozva elő. Az ALA 1967 júniusi san franciscoi konferenciáján már arról számolhattak be, hogy a könyv megjelenése és nyomtatott LC-katalóguslapjának elkészülte közötti időközöt sikerült általában 1–4 hónappal, a sürgősségi sorrendben addig kedvezőtlenül helyezett anyagnál gyakran még jóval többel is lerövidíteni. Ez azt jelenti, hogy a kooperáló könyvtárak már szerzeményező munkájukban is támaszkodhatnak, legalább részben, a LC nyomtatott katalóguslapjaira, mindenekeztül azonban azt, hogy a katalogizáló munkának az eddiginél nagyobb hányada

alól mentesülnek, az új könyvek eddiginél nagyobb részének a katalogizálását tudják megoldani a LC katalóguslapjainak a felhasználásával. Ez majdnem mindenütt a katalogizált könyvek számának az emelkedésére, egyes könyvtárakban emellett a feldolgozási restancia lepadására, másokban a személyzeti kiadások csökkenésére vezetett.

A program menetközben még egyre tovább bővül, gazdagodik. Az *Association of Research Libraries* az említett törvényhez máris módosító javaslatot terjesztett elő, amelynek értelmében a LC külföldi kirendeltségeinek, különösen a bibliográfiailag és könyvkereskedelmileg kevésbé fejlett országokban szervezetteknek, a működését ki kell bővíteni: meg kell bízni őket más amerikai könyvtárak könyvbeszerzéseinek a lebonyolításával is. Egy másik javaslat abból indul ki, hogy a könyvtárak forgalma hatalmas megnövekedésének fényében a Farmington-terv eredeti célkitűzése — minden tudományos könyvből legalább egy példánynak a beszerzése — ma már elavultnak tűnik, s a LC tehermentesítése érdekében felveti egy nemzeti kölcsönző könyvtár létesítésének gondolatát, amely könyvtár a NPAC keretében beszerzett könyvek egy részéből letétként kapna egy további példányt, s a tudományos könyvtárak kölcsönkönyvtárának a szerepét látná el. A tervek szerint a chicagói *Center for Research Libraries*-t (Tudományos Könyvtárak Központja), amely szűkebb keretek között már most is hasonló funkciót lát el, fejlesztenék ki ennek a szerepnek az ellátására. E terv megvalósulása egy a centralizáció irányában tett újabb lépést jelentene — ezúttal a nemzeti könyvkincs tárolása és forgalmazása terén.

A NPAC-információk továbbításának, a kooperáló és más könyvtárakhoz való eljuttatásának eszköze ma még egyedül a nyomtatott LC-katalóguslap. A tervek között azonban kezdettől fogva ott szerepel egy másik eszköz; a mágneses szalag felhasználásának a gondolata is. A fent ismertetett felsőoktatási törvény azt mondja, hogy a program keretében begyűjtött bibliográfiai információk továbbításáról nyomtatott katalóguscédulák *vagy más eszközök* útján kell gondoskodni — e kitétel már a computerre és a mágneses szalagra utal. A LC tizenhat amerikai könyvtár közreműködésével 1966 ősze óta egy széles körű kísérletet folytat bibliográfiai információknak mágneses szalag útján való terjesztésére. Az elképzelés az, hogy idővel ebben a formában fogják az egyes könyvtárakba eljuttatni a NPAC keretében produkált egész információs anyagot, ezzel közvetlenebbül felhasználhatóvá téve azt, így természetesen munka- és költségmegtakarítást érve el, és egyúttal jelentősen lerövidítve azt az időt, amely ma a könyvtárakban az információk megérkezése és hozzáférhetővé válása között eltelik. Egy még messzebbre mutató elképzelés szerint a külföldi nemzeti bibliográfiák anyaga is mágneses szalagon fog majd befutni a NPAC apparátusába, s a különböző bibliográfiai és katalogizáló fórumok nemzetközi érintkezése is erre a technikai síkra fog áttolódni.

Az elmondottak kiértékeléseként állapítsuk meg, hogy a NPAC a szervezés és kooperáció olyan nagyvonalúságát tanúsító projektum, amilyenhez mi könyvtárosok eddig nemigen voltunk hozzászokva. Lendülete jövőbemutató: minden amellett szól, hogy a program expanzivitása távolról sem tekinthető kimerültnek, hogy jelentős másodlagos eredményeket várhatunk még tőle. Közöttük valószínűleg olyanokat is, amelyekre ma még nem is gondolunk — de olyanokat is, amelyeknek körvonalai már kibontakozóban vannak. Láttuk, hogy a LC külföldi központjai máris átalakulóban vannak egyszerű LC-kirendeltségekből az egész amerikai könyvtárhálózat szerzeményezési exponenseivé. Mi állja útját annak, hogy hatáskörüket később kiterjesszék az egész világra? Különösen a fejletlen országokban működő központok azok, amelyek felbecsülhetetlen szolgáltatásokat tehetnének ebben a szerepben a világ könyvtárügyének; mégpedig lényegileg minden újabb külön befektetés nélkül. Ugyanez áll a katalogizálás terén elért eredményekre is: miért ne lehetne a nemzetközi együttműködés segítségével létrehozott LC-címleírásokat az Egyesült Államok határain kívül is, nemzetközileg is hasznosítani

— a szerzeményező munkában éppúgy, mint a katalogizálásban? S ha az USA-ban létrejön és beválik a „könyvtárak kölcsönkönyvtára”, miért ne lehetne más országokban hasonló intézményeket létesíteni, esetleg olyanokat, amelyeknek működése több, sőt sok országra terjedne ki?

A könyvtárosok régen tudják azt, hogy munkájuk eredményét a kooperáció, a kollektív munka megsokszorozhatja, s elég régen álmodoznak ilyen kollektív munka kiépítésének a formáiról és lehetőségeiről — de a tényleges haladás ezen a téren eddig bizony elég lassú és habozó volt. A NPAC igazi, Amerikán túlmutató jelentősége ebben rejlik: a kooperáció, a kollektív munka terén olyan előrehaladást sikerült megvalósítania, amely már-már vetekszik eddigi álmainkkal. Az igazán nehéz első lépés ezzel megtörtént — a második, a harmadik elé már csak lényegesen kisebb akadályok fognak tornyosulni. A könyvtárosok maradisága és nehézkessége már le van győzve — ha a továbbhaladás a megkezdett úton mégis elmaradna, ennek feltehetőleg már nem a könyvtárosok lesznek az okozói.

DOMANOVSKY ÁKOS

Az IFLA 1968. évi konferenciája. A Könyvtárosegyesületek Nemzetközi Szövetségének 34. konferenciáját 1968. augusztus 18—24 között a nyugatnémetországi Frankfurt am Mainban rendezték meg. Az IFLA évi közgyűlései iránt *egyre fokozódik az érdeklődés* a nemzetközi könyvtárosi életben és nálunk Magyarországon is. Az IFLA ugyanis bizonyos konzervativizmus és lassúság ellenére is, ma is az egyetlen olyan nemzetközi vitafórum, ahol a világ legkülönbözőbb országaiban működő könyvtárosok találkozhatnak, a legújabb gondolataikat, tapasztalataikat kicserélhetik.

A konferenciát megelőző időszak sok ország sok könyvtárosát *alkotó munkára*, új gondolatokat közlő referátumok tömegének megírására serkentette. Nem annyira a határozatoktól kell tehát sokat várnunk, hanem inkább a könyvtári élet aktív tagjainak gondolatébresztő, vitaindító dolgozataitól, melyek megtisztítva a felesleges ismétlésektől é srészletektől, idővel megtermékenyítik a könyvtári munka talaját.

Frankfurtban gondot okozott, hogy *túl sok volt a résztvevő*. 34 országból (persze főleg Európából és Észak-Amerikából) több mint 400 könyvtáros jelent meg. Természetesen legnagyobb számú volt a Német Szövetségi Köztársaság küldöttsége, de sokan jöttek az Egyesült Államokból (51), Angliából (35), a Szovjetunióból (22) és Franciaországból is (18). A szocialista országok ezúttal elég nagy létszámú küldöttségekkel szerepeltek: Csehszlovákia 16, Jugoszlávia 11, Magyarország 8, az NDK 7, Lengyelország 6, Románia 2, Bulgária 1 könyvtárost küldött.

A konferenciát a Stadt- und Universitätsbibliothek olvasótermeiben rendezték. Az 1—2 évvel ezelőtt elkészült modern könyvtár jobb hátteret adott a konferenciának, mint pl. a sheveningeni Kurhaus.

Mind a szakmai, mind a társadalmi program elég zsúfolt volt. A régi és ritka nyomtatványok bizottságán kívül minden szekció és bizottság ülésezett. Természetesen sok olyan ülés egybeesett, melyre sokan külön-külön is el szerettünk volna menni.

Az írásbeli referátumok beküldése, sokszorosítása és szétosztása nem volt áttekinthetően megszervezve. Azok az országok, ill. egyesületek jártak jól, akik a referátumokat előre négy nyelven kellő példányszámban otthon lesokszorosították és időben beküldték. Olyan nagy tömegű referátum gyűlt össze, hogy a rendezőség az eddigi szokásoktól eltérően nem egyetlen terem polcaira tette ki a teljes anyagot, hanem az egyes konferenciatermek előterében csak az éppen ülésezni készülő szekció vagy bizottság referátumait rakta ki.

A magyar közreműködés. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete az eddigieknél jobban készítette elő a magyar részvételt. Ismeretes, hogy az IFLA-nak 22 szekciója ill. bizottsága van, közöttük egyesek magyar szempontból is igen fontos működést fejtenek ki. A hiatalos kiküldött MÁTRAI László akadémikus, egyesületi elnök volt. Az OMFB alá tartozó OMKDK ugyancsak tudott két hivatalos szakértőt küldeni, BENEDEK Jenő és VAJDA Erik személyében, ami bizonyossága annak is, hogy az IFLA egyre nagyobb teret szentel a gépesítés és a FID-del való szoros együttműködés kérdéseinek. Az IFLA keretei között létrejött, de egyre inkább önállóul Nemzetközi Műegyetemi Könyvtári Egyesület (IATUL) egyik alelnöke ZSIDAI József, a miskolci műegyetemi könyvtár igazgatója, ugyancsak résztvett a konferencián. Öröndetes, hogy TAKÁCS Miklós a szombat-helyi megyei könyvtár igazgatójának személyében egy további vidéki könyvtárosunk is kiutazhatott. SOMKUTI Gabriella az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa és AKAB Lórándné a Heim Pál kórház könyvtárosa turista útként megszakítva vettek részt az IFLA konferenciáján, míg én, az IFLA egyik bizottságának titkáráként a Könyvtáros-egyesület megbízásából utaztam Frankfurtba.

Ha a fenti névsort végigtekintjük, láthatjuk, hogy a munkamegosztásra adódott lehetőség. Sajnos legfontosabb a munkacsoportokban, vagyis a nemzeti és egyetemi könyvtárak szekciójában és a katalógizálás egységesítésével foglalkozó bizottságban nem volt aktívan résztvevő képviselőnk és hiányoztunk néhány kisebb munkacsoportból is.

Magyar részről írásbeli referátumok is készültek: így pl. előre sokszorosítva elküldtük Szentmihályi János dolgozatát a szakbibliográfiák szerepéről a szakkönyvtárakban, Róna Tas András rövid ismertetését a központi katalógusokról, egy összeállítást a magyar könyvtárügyi törvényről, egy helyzetképet a magyar orvosi könyvtárügyről és a legújabb magyar építkezésekről, két kérdőívtervezetet a nemzetközi kiadványcserével kapcsolatban. Referátumaink száma tehát meghaladta a korábbi éveket, de ezek a meghirdetett IFLA programokhoz csak részben igazodtak, és csak töredékesen tükrözték legfontosabb itthoni problémáinkat.

A magyar könyvtárügy 1967 évi helyzetéről készített összefoglaló jellegű, de nagyon sommás helyzetképét egyébként átadtuk az IFLA Évkönyvében való későbbi közzététel végett.

A vezetőség ülése és a plenáris ülések. A Tanácsadó Bizottság (Consultative Committee) mint az IFLA szélesebbkörű vezetősége Frankfurtban a rendes program előtt ülésezett. Az itt felmerült kérdéseket érdemes röviden megemlíteni, mert fényt vetnek az IFLA jelenlegi helyzetére. Mindenekelőtt áttekintést kaptunk arról, hogy az előzetes írásbeli körkérdések alapján melyik szekció, ill. bizottság üléseire *hányan jelentkeztek*. Ebből kiderült, hogy a legnagyobb érdeklődést a közművelődési könyvtárak szekciója váltotta ki, majd a jelentkezők számát tekintve így alakult a sorrend: gépesítési bizottság, bibliográfiai bizottság, egyetemi könyvtárak szekciója, nemzeti könyvtárak szekciója, szakkönyvtárak szekciója, könyvtárosképzés bizottsága, könyvtárépítés bizottsága, gyermekkönyvtárak alszekciója, reprográfia bizottsága, nemzetközi csere bizottsága. A többi 12 munkacsoport ülésére 50-nél kevesebben jelentkeztek.

A Tanácsadó Bizottság ülésének igazi jelentősége abban állt, hogy itt vetődött fel először egy elég messzemenő reformjavaslat, amely az IFLA jelenlegi szervezetének módosítására irányult. A javaslat lényege az, hogy a jövőben a Végrehajtó Testület csak az irányítás fő kérdéseivel a Tanácsadó Bizottság viszont főleg a szakmai kérdésekkel foglalkozzék, és pedig ne csupán a közgyűlések idején. A három legfontosabb szekció (nemzeti és egyetemi könyvtárak, közművelődési könyvtárak, szakkönyvtárak) alakuljanak át autonómiával rendelkező, az IFLA tágabb keretein belül maradó nemzetközi szervezetekké, hasonlóan a műegyetemi (IATUL), a zenei (IAML) és a mezőgazdasági könyvtárak (IAALD) már működő szervezeteihez. Az évi IFLA közgyűlések részvevőinek lét-

számát viszont tanácsos lenne a tisztségviselőkre, ill. a tag egyesületek kiküldötteire korlátozni, tehát meg kellene szüntetni a konferenciákat túlságosan duzzasztó ún. „privát részvételt.” Gondolni lehetne viszont regionális ill. kontinentális széleskörű konferenciákra, ritkább időközökben egy-egy nagy könyvtárosi világkongresszusra is sor kerülhetne. Ezek a javaslatok a jelek szerint a résztvevők többségét elég váratlanul érték. Komolyabb vitára nem is került sor. A kérdést a Végrehajtó Testület fogja tovább tárgyalni, de várják a Tag egyesületek hozzászólásait is.

A megnyitó plenáris ülésre rányomta a bélyegét az a kényszerítő körülmény, hogy 400—500 főnyi közönség legfeljebb passzív, majdnem közömbös hallgatója lehet csupán az ilyenkor szokásos beszámolóknak. DR. SCHÜTTE, Hessen tartomány kultuszminiszterének üdvözlő beszéde egy érdekes gondolatot mégis tartalmazott: arra biztatta az NSZK jelenlegi 3—4 könyvtáros-egyesületét, hogy a jövőben lépjenek a fuzionálás útjára. Sir Frank FRANCIS, az IFLA elnöke a jelek szerint feledésbe merülő 1963-as távlati programot (Libraries in the World) igyekezett felfrissíteni. A THOMPSON, az IFLA főtitkára a legutóbbi közgyűlés óta végzett IFLA-munka főbb eredményeit sorolta fel. (Több olyan kiadványt is megemlített, melyek nálunk nem eléggé ismertek). P. KIRKEGAARD pénztáros jelentése szerint a Szövetség pénzügyei elég jól állnak. K. ROBERTS, az Unesco képviselője az Unesco könyvtári és dokumentációs működésének újabb mozzanatait sorolta fel.

A megnyitás után, az első nap délutánján került sor a fő téma bemutatására: „Könyv és könyvtár a modern ipari társadalomban”. A felkért előadók közül Dr. W. RÜEGG professzor, a frankfurti Goethe Egyetem rektora egy nehéz filozófiai-szociológiai előadásban abból az alaptételből indult ki, hogy a könyv következménye, ill. szimbolikus formája annak a szolgáltatási szektornak, amely a társadalmi rend írásban rögzíthető strukturális elemein nyugszik. G. F. MORPURGO, az angliai Könyv-Liga igazgatója szellemes előadásban foglalkozott a könyv szerepével mindennapi életünkben és különböző paradoxonokkal védte meg a könyvnek és könyvtáraknak, mint a szellemi kincsek őrhelyeinek változatlan fontosságát. E fő témához csak egy írásbeli referátum érkezett V. ORLOVNAK, a Szovjetunió Nemzeti Tudományos és Műszaki Könyvtárának igazgatója tollából, „A Szovjetunió műszaki könyvtárainak szerepe a tudományos és műszaki tájékoztatás országos rendszerében” címmel.

A szekciók és a bizottságok munkája. A nemzeti és egyetemi könyvtárak szekciója. Ez a szekció Hágában még a nemzeti könyvtárak funkciórendszerével és a szakreferensi szisztémával foglalkozott, Torontóban már áttért a Library of Congress új nagy akciójára és főleg ezt tárgyalta Frankfurtban is.

A National Program for Acquisitions and Cataloging (NPAC) vagy rövidebben a „Shared Cataloging Program” keretében az amerikai szövetségi kormány az 1965-ös felsőoktatási törvényben felhatalmazta a Kongresszusi Könyvtárat arra, hogy

1. a világ minden részéből szerezzék be a tudományos értékű kiadványokat, 2. ezeket a beszerzéstől számított 3—4 héten belül katalogizálja, 3. a címleírásokat nyomtatott formában juttassa el az Egyesült Államok tudományos és szakkönyvtáraihoz. Erre az eddig kb. 15 millió dollárral támogatott nagyszabású programra azért volt szükség, mert a Kongresszusi Könyvtár ugyan eddig is központilag készítette és terjesztette a külföldről beszerzett művek katalóguscéduláit, ezek azonban csak kb. 50%-ban fedezték a Farmington-Tervben résztvevő könyvtárak igényeit. Az új törvény értelmében a Kongresszusi könyvtár számos európai, afrikai és latinamerikai beszerző irodát állított fel, melyek az adott ország nemzeti bibliográfiáinak kész címfelvételeit némileg módosítva átveszik, a kartonokat a helyszínen megvásárolt könyvekkel együtt repülőgéppel Washingtonba küldik. Ott azután a kinyomtatott címleírásokat az egész országba gyorsan szétosztják.

A frankfurti ülésen azt vitatták, hogy mindennek milyen haszna lenne az Amerikán kívüli könyvtárakra. F. G. KALTWASSER, az ügy előadója azt fejtegette, hogy a vállalkozás annyiban valóban „nemzetközi”, ill. „megosztott”, hogy a Library of Congress már most kb. 10—12 ország nemzeti bibliográfiáinak alapján szedi össze az adatokat, de a vállalkozás mégis csak akkor jelentene szinte forradalmi változást az Egyesült Államokon kívül is, ha a Kongresszusi könyvtárnál nemcsak amerikai, hanem európai vagy más kontinenseken működő könyvtárak is elő tudnának fizetni a kész, nyomtatott kartonokra.

Az elfogadott határozat az Unesco pénzügyi támogatását kéri három vállalkozáshoz: 1. készíttessék egy tanulmány, amely általánosságban megvizsgálja az Osztott Katalógizálási Program USA-n kívüli alkalmazási lehetőségeit. 2. Ehhez a tanulmányhoz csatolni kell egy másikat, amely a szobanforgó akció használhatóságát a fejlődő országok szempontjából vizsgálja meg. Végül a 3. határozati pont szerint az első tanulmány elkészülte után az Unesco hívjon össze egy nemzetközi konferenciát a felmerült problémák megvitatására.

A nemzeti és egyetemi könyvtárak szekciója megvitatott egy másik témát is: „*A könyvtárakban jelenleg folyó könyv- és könyvtártörténeti kutatások helyzete*” címmel. A téma kidolgozására C. REEDIJK, a holland királyi könyvtár igazgatója kapott megbízást, aki a kérdőívek szokásos módszeréhez folyamodva 114 nemzeti könyvtártól igyekezett eléggé részletekbe menő kérdésekkel a problémát feltárni. Összesen csupán 33 válasz érkezett, többek között az OSZK-é is, amely az országban folyó könyv és könyvtártörténeti kutatásokat, ill. a régi és ritka anyag kezelésére vonatkozó helyzetképet részletesen kimunkálva megadta. A kérdések kiterjedtek a kodikológiára, a könyv- és nyomdatörténetre, a papír-, vízjel-, kötés-, és kézirat-történet és a jelenleg használt feldolgozási és megőrzési módszerek problémáira. A téma feldolgozója a válaszokból csak ideiglenes összeállítást tudott szerkeszteni és ebben többfelé hangoztatja, hogy a válaszok rendkívülien heterogén volta, a kérdések különféle értelmezése sok tekintetben szinte lehetetlenné tette az összesítést, a közös nevezők, vagy pláne statisztikai adatok kialakítását. Az ezzel kapcsolatos határozat kimondta, hogy a felmérést már csak a beérkezett válaszok csekély számára való tekintettel is feltétlenül folytatni kell és felkéri Razumovsky kisasszonyt, a bécsi Nemzeti Könyvtár munkatársát, hogy vegyen részt a téma további kidolgozásában.

A szekció még két érdekes határozatot hozott: 1. kísérletet fognak tenni arra, hogy a fejlődő országokban megjelenő kiadványokról központi katalógust állítsanak fel valahol Európában és ehhez az Európa-tanács pénzügyi támogatását kéri, 2. külön munkacsoportot alakítottak Anglia, Belgium, Nyugatnémetország és Svájc nemzeti könyvtárainak képviselőiből azzal a céllal, hogy ez a kis grémium gyorsabban vigye előbbre a szőnyegen forgó témákat.

Az egyetemi könyvtárak alszekciójához két érdekes referátumot nyújtottak be: az egyik K. W. HUMPHREYS tanulmánya arról, hogy az ipar és a kereskedelem mennyire veszi igénybe az egyetemi könyvtárak tájékoztatási szolgáltatásait. A határozatokban nincs nyoma annak, hogy Humphreys érdekes megfigyeléseivel bővebben foglalkoztak volna.

A közművelődési könyvtárak szekciója megvizsgált néhány referátumot, amelyek egy-egy ország közkönyvtári szervezetének jogi szabályozására nyújtottak példákat (Kanada, Írország). Nem tudok arról, hogy az ide benyújtott magyar törvényismertetés vitára került volna. Itt került sor viszont annak bejelentésére, hogy az 1966-os prágai kezdeményezés után 1968 márciusában Liverpoolban létrejött a 300.000 lakosnál nagyobb városok könyvtárainak nemzetközi egyesülete (INTAMEL), amely azonban egyelőre a szekció egyik alszekciójának tekintendő.

A szakkönyvtárak szekciójához az NDK, az NSZK és egy latinamerikai ország küldött be helyzetismertető referátumokat. Foglalkoztak a szekció szervezeti szabályzatával és a dokumentációs központokkal minél előbb kialakítandó szoros együttműködés követelményével. A szekció szoros kapcsolatot létesített az IFLA bibliográfiai bizottságával is és vele együtt azt a közös határozatot hozta, hogy a két munkacsoport-hoz eddig benyújtott fontos referátumsorozatokat egy tanulmánykötetben ki fogják adni.

Az *egységes katalogizálási szabályok bizottsága*. A bizottságok közül ezt jelentősége miatt külön kiemelem. Ismeretes, hogy az egységes katalogizálás felé az 1961. évi párizsi nemzetközi kongresszus tette meg az első lépéseket, azóta ez a bizottság igyekszik a kérdést előrevinni. 1967 végén kiadták a „Személynevek használata a címrendszóban” c. kiadványt és már hosszabb ideje készítenek elő két másikat: „Az anonim klasszikusok címrendszóinak egységes nemzetközi jegyzéke” címmel és a „Címrendszóként használt államnevek egységes nemzetközi jegyzéke” címűt. Az idevonatkozó határozatok a kiadás-hoz szükséges pénzeszszegek előteremtését sürgetik.

1967 nyarán kapott megbízás alapján M. GORMAN, londoni könyvtáros részletes tanulmányban összehasonlította az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Svédország, Németország és Jugoszlávia nemzeti bibliográfiáit. Most javasolja, hogy ezt a tanulmányt egészítsék ki Argentína, Magyarország és a Szovjetunió nemzeti bibliográfiáinak címléírasi módszereire vonatkozó ismertetéssel. A bizottság elfogadta a testületi szerzők egységes megnevezésével kapcsolatban előterjesztett szovjet javaslatot és kéri az IFLA tagjait, hogy a kérdőívben kért felvilágosításokat a szovjet katalogizálási bizottságnak küldjék meg.

A *központi katalógusok és a könyvtárközi kölcsönzés bizottsága* folytatja a megkezdett kézikönyvek szerkesztését és szorgalmazza a telex-berendezések minél szélesebbkörű alkalmazását.

A *nemzetközi kiadványcsere bizottsága* elfogadta és bevezetésre ajánlja a könyvküldeményeket kísérő jegyzékek szabványosított formáját, megbízta a párizsi Bibliothèque Nationale munkatársát egy másik formula szabványosításának kidolgozásával, elfogadja a jelen sorok írója által előterjesztett kérdőívtervezeteket a kiadványcsere gazdasági vonatkozásával összefüggő felmérés előkészítésére és megbízta egy ezzel kapcsolatos tanulmány kidolgozásával. A *hivatalos kiadványok cseréjével* foglalkozó albizottság tovább szervezi az afrikai hivatalos kiadványok Brüsszelben felállítandó központi katalógusának szerkesztési munkálatait, a két bizottság pedig 1970-ben az Unesco támogatásával az 1960-as budapesti cserekonferenciához hasonló szakértői értekezleten óhajtja a nemzetközi kiadványcsere két világkonvenciójának eddigi eredményeit megvitatni.

A *folyóiratok és sorozatok bizottsága* közzé fogja tenni „A kurrens nemzeti periodika-repertóriumok bibliográfiája” című kiadványt és folytatja a „Sorozatok katalogizálásának gyakorlati útmutatója” c. kiadvány szerkesztését is.

A *statisztikai és szabványosítási bizottság* az Unesco támogatásával és az ISO(TC)46 bizottsággal szorosan együttműködve az utóbbi időben jelentősen előrehaladt azon az úton, amely végső célként a könyvtári statisztika nemzetközi szabványosítását tűzte ki maga elé. Ebben a munkában a KMK is aktív részt vállalt.

A *könyvtárépítési bizottság* folytatja a kis és középvárosok könyvtári építésére vonatkozó mintaterv kidolgozását és szorosabbra kívánja fűzni a könyvtárépítési szakemberek együttműködését.

A *gépesítési bizottsághoz* beküldött dolgozatok angol, amerikai, nyugatnémet és francia szerzők tollából általában a gépi adatfeldolgozást és annak könyvtári alkalmazását tárgyalták. Maga a bizottság igyekezett áttekintést adni arról, hogy a gépesítés miként áll jelenleg az egyes országokban. Ez nem járt teljes eredménnyel, ezért a bizottság

felhívja a figyelmet a bochumi egyetemi könyvtárra, ahol részletes kartotékot vezetnek a gépesítés helyzetéről és fokáról az egyes országokban.

A *bibliográfiai bizottság* ugyancsak élénk tevékenységgel tűnt ki. Részben a szak-könyvtári szekcióival közösen összesen 17 referátumot vett át. Ezek részben ismertető jelleggel egy-egy ország szakkönyvtári hálózatának bibliográfiai tevékenységét tárták fel, részben a bibliográfiák és a modern információs eszközök összefüggéseit tárgyalták. Itt szerepelt SZENTMIHÁLYI János referátuma is, melyet MÁTRAI László ismertetett. A határozatok értelmében (ahogy azt a szakkönyvtárak szekciójánál már említettük) a fontos referátumok egész gyűjteményének közzététele várható, ha ehhez sikerül az Unescótól pénzügyi támogatást kapni. Folytatják a kurrens bibliográfiai tájékoztatásra vonatkozó kérdőív akciót is.

Bár a Régi és ritka nyomtatványok bizottsága Frankfurtban nem tartott ülést, az ősnymtatványok világcatalógusának kérdése ismét szőnyegre került. Az elfogadott határozat szerint a legtöbb ősnymtatvánnyal rendelkező müncheni Bajor Állami Könyvtár új munkaállomást fog felállítani, amely a berlini Deutsche Staatsbibliothekkal, mint a tulajdonképpeni szerkesztő szervvel szoros együttműködésben most már gyorsított ütemben kívánja a nagy katalógus hátralevő részét a befejezéshez közelebb vinni.

GOMBOCZ ISTVÁN

Utcat neveztek el a fővárosban Dienes Lászlóról. A Magyar Kommunista Párt megalakulásának félszázados évfordulója alkalmából a VIII. kerületi Puskin utca Revizky utca és Múzeum utca közötti részét, mely a Pollack Mihály tér után kezdődik, Dienes László utcának nevezték el. Ez a *második* közterület, amelyet magyar könyvtárról neveztek el Budapesten. (Az első a Szabó Ervin tér, ugyancsak a VIII. kerületben.)

A Magyar Szocialista Munkáspárt és a Hazafias Népfront VIII. kerületi Bizottsága, valamint a VIII. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottsága egyben 1968 november 23-án, délben 14. órakor ünnepélyesen felavatta a volt Puskin u. 29., ma már Dienes László utca 1. sz. háznak falába helyezett *Dienes László emléktáblát*, amely előtt TIHANYI László, a MSZMP. VIII. kerületi Bizottságának titkára beszélt. Az emléktáblát dr. SUHAJDA József a VIII. kerületi Tanács VB elnöke koszorúzta meg.

Az ünnepségen képviseltették magukat a minisztérium, a könyvtári testvérintézetek, hatóságok, valamint megjelentek az egykori munkatársak, közöttük KÓHALMI Béla professzor, a családtagok közül Dienes László özvegye, gyermekei, valamint DIENES Valéria, a magyar mozdulatművészet úttörője.

DIENIS László 1889-ben született Tokajban és 1953-ban hunyt el Budapesten. Közgazdász, író, könyvtáros, egyetemi tanár és könyvtár-igazgató volt, a magyar kommunista mozgalom kiváló harcosa, 1908-tól a Galilei kör tagja, 1910-től Szabó Ervin munkatársa és az egykori Fővárosi Könyvtár helyettes vezetője, 1918-tól igazgatója, majd emigrációjából hazatérve, 1948-tól haláláig újból az igazgatója. (A könyvtárat akkor már Szabó Ervin könyvtárnak hívták.) A Tanácsköztársaság alatt a főváros egyik népbiztosa volt, a KMP-nak megalakulásától tagja. A tanácsuralom megdöntése után Bécsben, majd Kolozsvárott élt, ahol 1926-ban megalapította a két világháború közötti haladószellemű folyóiratok legismertebbjét, a *Korunkat*. 1928-tól 1931-ig Németországban élt, mert Romániából is elüldözte a reakció, majd 1931-től hazajöveteléig a Szovjetunióban dolgozott, ahol a Marx—Engels—Lenin intézetnek volt munkatársa, majd a Moszkvai Világ gazdasági Intézetnek és a moszkvai Francia Pedagógiai Főiskolának tanára. Ő szervezte meg KUN Béla javaslatára a Lenin könyvtár magyar osztályának anyagát.

T. A.

A magyarországi korvinák kiállítása a Nemzeti Múzeumban. Nemzeti Múzeumunk szépen felújított dísztermét a magyarországi korvinákat bemutató kiállítással avatták fel újra. A kódexeket jól megvilágított tárlókban úgy helyezték el, hogy minden részletük közelről is megfigyelhető legyen, hogy tehát teljes szépségükben érvényesülhessenek e miniatúrákkal díszített, kivételes könyvművészeti alkotások. A bemutatott műtárgyakat öt gyűjtemény bocsátotta a kiállítást rendező Magyar Történelmi Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár rendelkezésére. Ez az első alkalom, hogy a jelenleg hazánkban őrzött korvinák minden kimagasló értékű darabja (az összesen 45-ből 37) együtt látható. A magyarországi korvinák persze csak rész a Bibliothekának a világ könyvtáraiban szétszóródva ránk maradt darabjaiból. Szerencsére ez utóbbiak legszebb lapjait éppen mostanában tette az érdeklődő nagyközönség számára is hozzáférhetővé a Magyar Helikon kiadásában megjelent *Bibliotheca Corviniana* című értékes kötet, amelyet 23 könyvtár közreműködésével, az UNESCO támogatásával hozott létre CSAPODI Csaba, CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára és SZÁNTÓ Tibor, s amely szerencsésen egészíti ki BERKOVITS Ilonának az ugyancsak a Magyar Helikon kiadásában 1962-ben megjelent *Magyarországi Corvinák* című kötetét. A kiállítás eredeti darabjait e kiadvány külön tárlókban elhelyezett legszebb lapjai teszi tkeljessé. Illymódon olyan ízelítőt kapunk, amely a tárggyal kapcsolatos minden lényeges problémára emlékeztet.

Számunkra ez alkotások művészi értékéhez igen jelentős történelmi értékek is járulnak: történelmi mozzanatok is indokoltá tették tehát a kiállítás megrendezését. A könyvtár megalapításának évét nem ismerjük; ilyen valószínűleg nem is volt. Konceptiójának kialakulását és határozott formába öntését nagyjából mégis az 1460-as és 70-es évek fordulójára tehetjük. Joggal emlékezhetünk meg tehát mostanában létrejöttének 500. évfordulójáról. Annál is inkább, mivel Nemzeti könyvtárunk nemsokára elfoglalni készül új otthonát a Budai Várpalotában, ott, ahol egykor a Mátyás könyvtárát befogadó helyiségek voltak.

Mátyás király könyvtáráról századokon át csupán legendák vagy a legendába mosódó ismeretek éltek; nagyrészt még a tudományos köztudatban is. Nagyságát az egyik végleten — igaz, hogy a nagyzólo humanista hagyományban — 50 ezer kötetre, a másik végleten — igaz, hogy a legszélsőségesebb kriticeizmus köreiben — 350—400-ra tették. Mai becslések alapján a számot kb. két, két és félezerben jelölhetjük meg. A tágabb közvélemény — ha egyáltalán voltak ilyen irányú értesülései — csak a parádés korvinák fényűző kiállítását tartotta számon. S még komoly történettudósok körében is sokáig uralkodott a felfogás, hogy a Bibliotheka jóformán előzmények nélkül jött létre — ahogy egyébként Mátyás egész magyarországi renaissance-a is és a király halálával nyom nélkül elsodródott. A könyvtár valóban oly mértékben összekapcsolódik Mátyás személyével, hogy jelentőségét csak az ő szerepével összefüggésben értékelhetjük helyesen. Kivételesen nagy király volt; nemcsak a feudális anarchia megfűkezője, mélyreható modern átalakulások létrehívója, hanem az egész magyar — és kelet-európai — műveltség megteremtésének is.

A Bibliotheka problémáival ez összefüggések tágabb rendszerét is feltárva foglalkozik a tudomány. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy a kutatások oroszánrésze magyar tudósok munkája. Az idevágó irodalom könyvészeti adatait 1942-ig közzétette ZOLNAY Klára és FITZ József bibliográfiája. A munka azóta nem szünetel. Itt elég lesz a legfontosabb magyar neveket említenünk: RÓMER Flóristól, ÁBEL Jenőtől, IPOLYI Arnoldtól, FRANKÓI Vilmoson, FÓGEL Józsefen, GÜLYÁS Pálon, HOFMANN Editen, BARTONIEK Emmán, FITZ Józsefen át BERKOVITS Ilonáig, KOROKNAI Éváig és a CSAPODI-házaspárig — e felsorolást természetesen nagyon is kibővíthetnénk.

E sokrétű kutatómunka eredményeként is vált egészen bizonyossá előttünk, hogy a Bibliotheca nem a semmiből lett improvizáció. A magyarság európai történelmé-

nek első félévezredéből is maradtak ránk értesülések és emlékek — s nem is kis számban! —, amelyek azt bizonyítják, hogy a régi Magyarország életének is szerves tartozéka volt a könyv, a könyvtár. A *Bibliotheca Corviniana* eleven hagyomány folytatásaként jött létre, mint e hagyomány legrangosabb, mert legeredetibb, a maga korában a legmodernebb, legteljesebb és legfényesebb hordozója: egy történelmi pillanatra betetőzője.

De magának a könyvtárnak is története van: együtt alakul a 47 éves korában elpusztult király életével; főként uralkodásának három évtizedével.

Ifjúsága könyvek társaságában telt el; nevelője, VITÉZ János első igazán jelentős humanistáink közül is kimagaslik; Mátyás igen korán megtanult olvasni s a könyvekkel bánni. A Corvina ráánkmaradt ismeretes anyagának vizsgálói nem egy olyan műről tudnak, amely a király uralkodásának első évtizedében került könyvtárába. A könyvtár céltudatos és jelentős fejlesztését mégis három későbbi eseménnyel hozzák összefüggésbe.

1467, a pozsonyi egyetem megnyitásának éve, annak az időnek kezdetét jelenti, amelynek folyamán mind nagyobb számban tűnnek fel Mátyás környezetében olasz vagy olaszos műveltségű humanisták; — 1465-ben telepszik le Budán JANUS PANNONIUS barátja, Mátyás humanista életrajzírója s a Corvina első könyvtárosa: Galeotti MARZIO. 1469: Mátyás cseh királlyá koronázásának éve; külpolitikája nyugatra fordulásának megszilárdulását s e fordulat műveltségpolitikai alátámasztását hozza magával. A Bibliotheca főtermének boltozatát díszítő csillagkép azt a konstellációt ábrázolta, amelyben Mátyás cseh király lett, s a díszes kötetek tulajdonosát jelző címereken csaknem mindég ott van a kettősfarkú cseh királyi oroslán. 1472: VITÉZ János és JANUS PANNONIUS kegyvesztésének éve. A Corvina állománya megnövekszik e két szenvedélyes könyvgyűjtő elkobzott könyveivel. Innen számíthatjuk a görög könyvek megszorodását is: JANUS PANNONIUS volt az első, aki Magyarországon becsülte, gyűjtötte, értette és fordította is a humanista világban egyre jelentősebb görög auktorokat.

A könyvtár második virágkora Mátyás uralkodásának utolsó évtizedére esik; legfőbb mozgatóként természetesen ekkor is a politikával találkozunk. Már Aragoniai Beatrix-szal kötött házassága is a királynak azokat a világpolitikai terveit szolgálta, amelyeket nyilván igen nagy mértékben sugalmazott a magyar királyból német császárrá lett Zsigmond példája. Ezeket szolgálta Bécs elfoglalása is 1485-ben. A királyné az aragon könyvtár környezetében nevelődött; udvari reprezentációjához a könyvgyűjtemény is hozzátartozott; a budai udvar zenei életének — tehát hangjegyekkel való ellátásának — kifejlesztésében igen nagy szerepet játszott. Bár a maga könyvtárát nem egyesítette Mátyáséval, növelte a Várpalotában őrzött pazar kiállítású könyvek számát, hírét, jelentőségét.

Az ő befolyásánál azonban sokkal lényegesebb azé a firenzei humanista és könyvművész köré, amelynek világhírű, dallamos nevei közül elég itt csak a legfontosabbakat említenem: Attavante dei ATTAVANTIT, Francesco Antonio del CHERICOT, páratlan renaissance remekművek készítőit, Marsilio FICINOT, annak az új-platonista akadémiának megalapítóját, amelyből oly sok s oly lényeges hatás sugárzott a hazai renaissance-udvar felé, Francesco BANDINIT, FICINO barátját, a budai kör szellemi vezérét — s főként Taddeo UGOLETOT, az érett virágkorát élő Bibliotheca könyvtárosát, CORVIN Jánosnak, a király természetes fiának és utódjelöltjének nevelőjét.

Az új könyvtáros bejárta szinte az egész akkori világ humanista érdekű könyvtárait; mivel maga is jól tudott görögül, nagyra növelte a könyvtár idevágó anyagát is. Létrehozta elhelyezésének ragyogó környezetét és berendezését: gondoskodott a könyvek csoportosításáról, védelméről: a könyvtár használatának lehetőségéről. Fellendítette a görög szövegek latinra fordítását, a fontosnak tartott kéziratok díszes másoltatását; gondoskodott arról, hogy a szépen kiállított bekötött könyvek ne csak a legjobb firenzei mesterektől származzanak, hanem, hogy az itthon, a budai műhelyben készültek is

elérjék a legjobb színvonalat, s hogy a Corvina kincsei megkapják a királyi tulajdon jelzését, a címereket. Azzal is törődött, hogy a művelt világ tudomást szerezzen a gyűjteményről: egybekötött ő kezdeményezte Naldo NALDI könyvtárismerető dicsőítő költeményét.

A könyvtár történetének új, tragikus szakasza Mátyás halálával kezdődik. A pusztulás e korának végén Mátyás egykor dicsőséges Bibliothekája is úgy tűnik elénk, mint középkori székesegyházaink, palotáink — köztük Mátyásé is —: bokáig, derékig érő alapfalak, amelyeket a történelme fölől hajló nemzet ásatott és ásat ki százados rommezők, szél, víz- és emberkéz-hordta homok, iszap és töltés rétegei alól; egy-egy faragott kő, boltozat-, freskótöredék, amelyeket a közönyös föld jobban megőrzött, mint a háborúzó s a romokból új épületeket emelő emberek, egy-egy ritkaértékű műkincs, amelyet jó sorsa elmenekített erről a harcok-dúlta földről, a régészek topográfiáinak egy-egy bejegyzése, az egykori szépségről, gazdagságról, tartalmas fényről hírt adó legenda, feljegyzés, történettudományi adalék.

A *Bibliotheca Corviniana* most közzétett kötetének legmegrendítőbb olvasmánya a fennmaradt hiteles korvinák leírása. „Mátyás király címereit a legtöbb helyen átfestették a spanyol Habsburgok címerével. A bejegyzések szerint több mint 200 éven keresztül a németalföldi kormányzók erre a könyvre tették esküjüket.” — „A kódexet Szulejmán szultán vitette el Budáról hadizsákmányként 1526-ban; 1877-ben Abdul Hamil szultán ajándékozta vissza. Új kötése akkor készült.” — „Ferenc modenai herceg 1848-ban a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, de . . . Bécsben visszatartották. A Magyar Nemzeti Múzeum csak 1891-ben kapta meg, de a Trianoni béke rendelkezése alapján át kellett adni az olasz államnak. Onnan csak 1924-ben került vissza.” — „A második világháborúban a hasznavehetetlenségig megrongálódott.” — „A varsói chrysothomus Corvina . . . elégett a második világháború alatt.” S hadd említsem meg, hogy a könyvtár jelenleg hazánkban őrzött darabjai közül egyetlen egy sem vészelt át itthon a dúlás századait.

De a Bibliotheca mégsem tűnt el nyomtalanul. Nemcsak legendája élt tovább a nagy uralkodó legendájával együtt. A szorosabban vett magyar humanizmus fejlődésére is komoly hatással volt. Elég, ha itt, annyi más mozzanat közül, csak BONFINI nagy történeti művére utalok, amely ott készült a Bibliotheca körében, s századok magyar történetírásának mintája, tehát a magyar történelmi tudat döntő formálója lett.

A kört azonban kissé tágabbra kell vonnunk. Mátyás utolsó jelentős nemzeti királyunk volt, a közép-európai magyar nagyhatalom végső megújítója és kibontakoztatója. De ezt a nagyhatalmat nem érthetjük meg a maga igazi mivoltában valamilyen legújabbkori nacionalizmus szűk látóhatárai között. Mátyás birodalma s e birodalom szellemi központja nemcsak a magyaroké volt, hanem egész Közép-Kelet-Európáé, sőt, nyugodtan mondhatjuk: lényeges része volt az egész akkori világpolitikának és európai művelődésnek. Ezért maradhatott élő valóság a nagy király legendája a szomszéd népek legmélyebb rétegeiben is, s ezért válhatott a Bibliotheca Corvinianában felhalmozott szellemi kincs a szerencsésebb történelmi körülmények közt kibontakozó krakkói, prágai és bécsi humanista központok táplálójává. Ezért is őrizték meg a könyvtár jeles darabjait Európa könyvtárai.

A Bibliotheca egy nemzetek felett áramló műveltség, egy nemzeteket összekötő szellemi szolidaritás szülötte és hordozója volt s annak élő emléke maradt. Ennek a ma is élő szolidaritásnak egyik szép bizonyítékát is értékelhetjük abban a közös vállalkozásban, amely a Bibliotheca ráánkmaradt hiteles darabjait foglalta össze két szép könyvben. Büszkén mondhatjuk, hogy ebben az összefoglalásban hazai tudósok és nyomdászok végezték el a munka legfontosabb és legnehezebb részét.

KERESZTURY DEZSŐ

Remete László tanulmánya: Szabó Ervin szocialista könyvgyűjteménye a Fővárosi Könyvtárban.* Hatvan-hetven évvel ezelőtt még csak három gyűjtője volt a munkásmozgalom nemzetközi irodalmának — ideértve azt a régi típusú szocialista irodalmat is, amelyet az utópia ingoványaiból Marxék emeltek ki tudományos talajra. Az elsőt KREJCSI Rezső a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara főtítkárának magángyűjteményét folyóiratomban ismertettem 1914-ben (*Krejcsi Rezső könyvtára*, Könyvtári Szemle. 1914. 2. évf. 3. sz. 88—92. l.) KREJCSI 1918-ban a Károlyi-kormány prágai közele lett: a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása után lemondott tisztségéről, de nem tért haza. Nagyrészt a könyvtárát fia előbb Prágába vitették, onnan került az öreg úr halála után a Szovjetunióba. A másik ismert szocialista magánkönyvtár gyűjtője a kiváló jogász PAP Dávid, a HATVANY családnak ügyvédje volt, aki gyakorló ügyvédi éveiben egy közgazdasági tanulmányával akadémiai díjat nyert. A könyvtár sorsáról nem tudunk.

A harmadik gyűjtemény, SZABÓ Ervin szocialista magánkönyvtára, némely árnyalatban különbözött KREJCSI Rezső szintén céltudatosan felépített könyvtárától. KREJCSI munkásmozgalmi emlékek, tehát ritkaságok megszerzésére is törekedett s egynehányat ezekből FRANKEL Leónak, a párizsi Kommün miniszterének, jó barátjának köszönhetett. SZABÓ Ervin könyvtárának jellegét meghatározta szoros kapcsolata a nemzetközi munkásmozgalommal, annak különböző irányzataival, folyóirataival és szerkesztőivel, akik többnyire vezérei is voltak a lap képviselte irányzatnak. Kapcsolatai még a századvég 90-es éveiben szövődtek, egyre gyakrabban megjelenő cikkei, főleg vitáikéi, könyvbírálatai révén még bécsi egyetemi évei alatt. Így lett könyvtára a századvég és a századelső csaknem két első évtizede szocialista törekvéseinek tükré.

SZABÓ Ervin testamentuma szerint, melynek végrehajtója legbensőbb barátja, MADZSAR József volt, könyvtára csaknem egészét a Fővárosi Nyilvános könyvtárra, kijelölt kisebb részét a Népszava szerkesztőségi könyvtárára hagyta, 1—1 kötet kiválasztását biztosította testvérének és barátainak. Utóbbiak, egy a halála után készült ízléses *Szabó Ervin hagyatékából* felíratú ex-libris-szel kerültek a megajándékozottak kezébe, megtoldva MADZSAR József kézírásával így: *Ervin végső akaratából X. Y.-nak, Madzsar József*. A könyvtárnak nem volt katalógusa: a gyűjtője életében készült ex-libris nem került be valamennyi könyvbe.

A Fővárosi Könyvtár beolvasztotta első igazgatója könyvtárát a nagyraktári anyagba. Ez a munka 1919-ben indult és kb. 1921-ben fejeződött be. REMETE László a különböző feljegyzések és jelentések adatait egybevetve a gyűjteményt kb. 5000 kötetre becsüli. Hogy a Könyvtár nem kezelte külön gyűjteményként, annak indokolása, — még ha ezt nem is találjuk a feljegyzések között, — az volt, hogy a szocialista magánkönyvtár hozzáférhetőségét ne korlátozza a különgyűjteményekre vonatkozó bármiféle megkötés. Utólag az is igazolja megőrzésének ezt a módját, hogy így könnyebben volt megvédhető az ellenforradalom kopói elől.

REMETE Lászlónak ilyenformán különböző jegyek, bejegyzések, dedikációk és más indiciumok alapján kitartó nyomozó munkát kellett elvégeznie a Fővárosi Könyvtár naplóiban és terjedelmes raktáraiban, hogy összegyűjtse a szabóervini gyűjtőtevékenység adatait. Érdemes volt, mert más forrásokban fel nem lelhető fontos életrajzi adatokat sikerült összegyűjtenie. És ez a tény ad rendkívüli becsét vizsgálódásainak. SZABÓ Ervin majdan megírandó nagy életrajzát nélkülük nem lehet megírni, hiszen a Párttörténeti Intézetben őrzött levelezése 1912 után SZABÓ Ervinnek írt leveleket nem tartalmaz.

* Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Tanulmányok. Új sorozat 32. (L. V.) 1968. [37+4 l.]

Akit korrajz, vagy életrajz szempontjából érdekel a századvég és századelő marxista és antimarxista irodalma, annak kezére jár REMETE I.ászló azzal, hogy a könyvanyagot csoportokra beosztva vizsgálja (Diákkori szerzemények, marxista klasszikusok, folyóiratok, antiquitások, anarchista, szindikalista, trade-unionista anyag, utópiák, szocialista szépirodalmi és művészeti könyvek, dedikált és bejegyzéses könyvek). Fáradtságos, de nagyon hasznos munka volt, pedig, — írja — „magángyűjteményeinek csak mintegy negyedrészt sikerült eddig felkutatnia a nevét viselő Fővárosi Könyvtárban”.

REMETÉT természetesen a szocialista anyag érdekelte, de sok névre utalása figyelmeztet a nem-szocialista anyagra, hogy vele a gyűjtemény sokrétűségét érzékeltesse.

Figyelemre méltóak végül a vizsgálódásaiból levont tanulságai. Ezek egyike az, hogy „Szabó Ervin, aki a jelek szerint nem ismerte Leninnek a marxizmust az új kor követelményei szerint rendszerező írásait — más utat járva — felismerte, hogy a marxizmus három fő forrásból táplálkozott és ennek megfelelően igyekezett beszerezni a klasszikus angol közgazdaságtan, a francia utópikus szocializmus teoretikusainak és a német klasszikus filozófia művelőinek alkotásait.”

Nagyon gondozott volt az egykorú munkásmozgalmi irodalom SZABÓ ERVIN gyűjteményében. Ennek bizonyosága, hogy a *szocialista-ellenzéki* irodalomnak is igyekezett birtokába jutni és hogy erején felül sokat áldozott — a lakására érkező *külföldi folyóiratokra*. Vitapartnereivel szemben megmutatkozó készenlétének, fölényének, ha kora munkásmozgalmának kérdéseiről volt szó, ez volt a magyarázata. Hagyatékából pótolhatatlan folyóirat-sorozatok kerültek a Fővárosi Könyvtár központjának szociológiai gyűjteményébe.

A tanulmány 4 lapos mellékletén tablók mutatják be ritka és aprónyomtatványok és brosurák hasonmását.

KÓHALMI BÉLA

Megjelenés előtt áll „A régi magyarországi nyomtatványok” (Res Literaria Hungariae Antiqua) első kötete (1479—1600). A Magyar Könyvszemle már több ízben tudósított *A régi magyarországi nyomtatványok* (RMNy) c. kiadvány munkálatairól, amelyet a MTA Könyvtörténeti Munkabizottsága gondoz (1961, 516—519 l.; 1962, 232—233 l.; 1964, 183 l. — vö. Irod. Tört. Közl. 1965, 277 l.) Ezek a híradások beszámoltak arról, hogy milyen nehéz volt e kiadvány tartalmát és formáját (pl. betűrendes vagy időrendi felépítés) kialakítani. Az elvi és gyakorlati megfontolások, az eltérő és nem ritkán egymásnak ellentmondó igények többször módosították a feldolgozás szempontjait (pl. a régi nyomtatványokra vonatkozó szakirodalom feltárása és annak igényessége). A fentiek miatt az első kéziratot az újabb irányelvek, majd a lektorok (KLANICZAY Tibor és VARJAS Béla) észrevételei (pl. a pontos kolláció feltüntetése) alapján többször át kellett dolgozni. Így nyerte el az első kötet kézírata, amely az 1473—1600 közötti korszakot öleli fel, végleges formáját az 1967. év folyamán.

Jelentős feladat volt a számtalan adatot, rövidítést és jelet tartalmazó mű áttekinthető nyomdatechnikai kialakítása is, ami többszöri próbaszedéssel történt. Az ismertettét valamennyi régi nyomtatvány címlapjáról kicsinyített reprodukció készül. Ez a retrospektív bibliográfiák módszertana szempontjából érdeklődésre számot tartható kísérlet biztos alapot nyújt az azonosításhoz, ugyanakkor lehetővé teszi a címleírás egyszerűsítését (pl. felesleges a betűtípusokat, a rövidítéseket és a sorvégzódásokat feltüntetni). Az RMNy első kötetének nyomdai munkálatai 1968-ban megkezdődtek, így megjelenése 1969 derekára várható.

Az Universal-Bibliothek 100. évfordulója. A világ legterjedelmesebb és legrégebben fennálló sorozatkiadása, a lipcei, illetve stuttgarti Philipp Reclam jun. kiadó nálunk is jól ismert *Universal Bibliothek*je, 1967. november 10-én volt százéves. Az alapítónak, Anton Philipp Reclamnak, akkor már 1828 óta megvolt a kiadóvállalata. (A kiadó százéves fennállásakor többek között Thomas Mann mondott ünnepi beszédet.) A sorozat kezdeti sikerének és későbbi tartósságának titka minden bizonnyal abban van, hogy mindenképpen pozitív értelemben klasszikusan liberális vállalkozás volt. Azon a napon, amikor Németországban a szerzői jognak a szerző halála utáni 30 évre való korlátozása életbe lépett, jelentek meg az első kötetek (GOETHE *Faust*jának mindkét része) és 1868 végéig számuk 120-ra növekedett. Később szerzői joggal védett műveket is kiadtak, de az eredeti elképzelés lényege maradt: a legkorszerűbb nyomdai eljárással olyan műveket kiadni, amelyeknek a nyomdai matricák megváltoztatása nélküli későbbi kiadhatósága valószínű, csak teljes és filológiaiailag ellenőrzött szövegek formájában, lehető nagy példányszámban, kötetenként is megvásárolhatóan, azaz az egész sorozatra szóló kötelezettség nélkül. (A maga korában ez is úttörő újítás volt.) Mindennek következtében a legtöbbször értékes műveket tartalmazó kb. 5 íves kötetkék kettő és féltől ötszörös mértékig olcsóbbak voltak, mint a velük összehasonlítható kiadványok. Az 1867-ben megállapított ár 1917-ig érvényben volt; és az UB kötetei voltak az első könyvek Németországban, amelyeket automatikából is lehetett vásárolni, még az első világháború előtt. A sorozat általános kulturális jelentősége az olvasnitudás és olvasás rohamos terjedésének és terjesztésének korszakában ebből természetesen adódik. De jellemző, hogy pl. a *Holt lelkek* 1881-től 1920-ig csak az UB kiadásában volt olvasható németül, és hogy SCHOPENHAUER 1819-ben megjelent főműve a szerzői jog érvényességének megszűnte után (1890) néhány év alatt az UB kiadásában több példányban kelt el, mint az addig lefolyt több mint 70 éven át összesen, ami egymagában jól mutatja a sorozat kultúr-szociológiai jelentőségét.

A változó idők és korszakok rányomták bélyegüket a sorozatra, s az UB ebben a tekintetben is a német fejlődés tükrre volt: Thomas MANN 1928-i jubileumi beszéde után a 7000. jubileumi számként a „vér szavát hangoztató” fasiszta Erwin Guido KOLBEN-BEYER egyik regénye jelent meg. 1942-ben és 43-ban könyvkészletei és a gépek egy része elpusztult. 1946-ban majdnem a semmiből kellett a nyomdát és a kiadót felépíteni. 1947 óta két Universal-Bibliothek van: a stuttgarti és a lipcei. Az előbbi a jubileumi évben 1120 új kötetet számlált, az utóbbi, a második világháború végéig megjelent 7600 kötetet is számítva, túljutott a 9000-en.

A közös hagyomány egy részét a kettévált sorozat mindkét része továbbviszi. A közösség egyik apró szimbólumának vehetjük, hogy itt is, ott is jelent meg a háború után modern magyar novella-antológia. Hogy ezen kívül Stuttgartban a magyar kultúrát csak MÁRAI Sándor egy kötete képviseli, Lipcsében viszont többek között egy PETŐFI-válogatás és SZABOLCSI Bence Bartók-monográfiája, ez már az eltérőt, a más és más irányba figyelő szellemi tájékozódást mutatja.

SALYÁMOSY MIKLÓS

Kiállítás a Könyvklubban. A Liszt Ferenc-téri Könyvklubban rendezett könyvkiállítás a magyar könyvkiadás és könyvművészet elmúlt évi legszebb darabjait mutatja be. A polcokon az 1967. esztendő legszebb könyvei versenyében győztes kiadványok sorakoznak. A versengésre beküldött 300 könyv közül 23 mű díjat, 33 dicséretet nyert, 3 további kiadványt külön díjjal tüntettek ki. A Magyar Fotóművészek Szövetsége díját pedig GINK Károly Giuseppe Tomasi di LAMPEDUSA *Lighea* c. művéhez BORSOS Miklós szobraitól készült foto-illusztrációi nyerték.

Miként a díjazás is öt fő kategóriára osztotta a könyvtermés egészét, a kiállítás rendezői is az anyagot e szempontok szerint válogatták. A szépirodalmi művek kategóriájában ott láthatjuk BORI Imre — KÖRNER Éva *Kassák*-könyvét (Képszerk. tipográfia és kötésterv: SEBESTYÉN Lajos — Magvető kiadó); HEGEDÜS Géza *Thézeusz* c. művét (illusztráció: HINCZ Gyula — Magvető kiadó); a *Gyémánttengely* c. válogatást (illusztráció: RÓZSAHEGYI György — SZÜR-SZABÓ József, tipográfia és burkoló: KASS János — Szépirodalmi kiadó); a többszínű gyermek és ifjúsági művek kategóriájában a WÜRTZ Ádám által illusztrált új *János vitéz* (Móra Ferenc kiadó) és GAZDAG Erzszi *Hivogató* c. könyvecskéjét REICH Károly rajzaival. (Minerva kiad.) A szakmai és tudományos, valamint az ismeretterjesztő, tömeg és tankönyvek kategóriájából külön megemlíthetjük LENIN válogatott műveinek 3 kötetét a Kossuth kiadó, KUBINSZKY Mihály *Adolf Loos* az Akadémiai kiadó és HAJNÓCZI Gyula *Az építészet története. Ókor* a Tankönyvkiadó vállalat gondozásában megjelent köteteit. A különleges művészeti és export könyvek közül BODROGI Tibor *Afrika művészete* (Illusztráció: KASS János és KOFFÁN Károly, tipográfia és kötésterv: KASS János — Corvina kiad.); POGÁNY Frigyes *Róma* (Tipográfia: POGÁNY Frigyes — Corvina kiad.) és SZÁNTÓ Tibor — KASS János munkáját dicsérető BAUDELAIRE-kötet *A romlás virágai* (Európa kiad. Magyar Helikon osztály) kaptak díjat. Az év kétségtelenül legpompásabb kiadványa, a *Bibliotheca Corviniana* SZÁNTÓ Tibor tipográfiai-, burkoló-, és kötéstervei szerint az Európa kiadó Magyar Helikon osztályának gondozásában látott napvilágot. Mellette KASS János tizenöt rézkarcát az *Ember tragédiájához* és ugyancsak az Európa kiadó új FERENCZY Béni-albumát tüntették ki az Elnökség különdíjával. A díjazott művek mellett a kiállításon ott látható a 33 dicséretben részesült kiadvány is.

A Liszt Ferenc-téri kiállítás a Szép magyar könyv 1967-es eredményeinek bemutatása mellett, egy másik ünnepélyes eseményhez is kapcsolódott. A kicsiny kiállítási terem másik oldalát az Ünnepi könyvhétre megjelent kiadványok foglalják el — minden különösebb rendszerezés nélkül. Szépek és szebbek — jövődó díjnyertesek egymás mellett.

Néhány eredeti grafika, színes rajz egészíti ki a kiállítás kollekciónját a díjnyertes kiadványok legszebb illusztrációiból. Közülük — mint annyiszor — REICH Károly és HINCZ Gyula munkái emelkednek ki.

A bemutatott illusztrációs anyag láttán önként merül fel a kérdés: Ezek a grafikák egyéni és gyűjteményes kiállításokon legtöbbször szerepelnek ugyan, de a magyar könyvművészet összegező értékelésekor nem kellene-e valamennyit, megközelítően a teljesség igényével a közönség elé tárni, mint a Szép magyar könyv mozgalom és a magyar képzőművészet legszebb és leghatékonyabb találkozásainak gyűjteményét?

V. K.

Francia könyvkiállítás. Az Iparművészeti Főiskola védőszárnyai alatt működő *Könyvművészeti és Grafikai Múzeum* második kiállításán a legszebb francia könyvekből mutatott be szemelvényeket. A kis gyűjteményt a franciaországi szép könyvek versenyének díjazott és legkitűnőbb darabjai alkotják. Híven tükrözik azokat a változásokat — és kísérleteket —, amelyek a tipográfia esztétikai elvei mellett, a hagyományos szedés-tükör fellazításával, az illusztrációk funkcionális szerepének kihangsúlyozásával, újabb utakat kívánnak kijelölni.

A bemutatón ott sorakoznak egymás mellett tankönyvek (Geographie. Classe de 2.; Hatier ed.), vidám, színpompás gyerekönyvek (Colin-Bourrelrier kiadásában C. VILDRAC: *Les lunettes du lion.*), lexikonok; (LAROUSSE: *La vie quotidienne.* Encyclopédie pratique.) olcsó művészeti könyvek, s szinte zsebkönyvként: *Les arts de l'Afrique Noire.* Hachette ed., — J. K. HUYSMANN: *Trois primitifs*, Flammarion ed.), bibliophil kiadvá-

nyok; (MATISSE-MALLARMÉ: *Poésies. Les peintres du livre.* Typ. Firmon — Didot.) A Gallimard kiadó egyszerű kötetei mellett reprezentatív képzőművészeti albumok, mint például a Hachette kiadásában napvilágot látott TARAILON, Jean: *Les trésors des églises de France*, P. MORAND: *Anthologie de la littérature equestre*, Perrin kiadásában (Firmin—Didot typ.). De láthatjuk a piros kötésében feltűnő egyszerűségével tüntető BALZAC összkiadás 6 kötetét (*La comédie humaine*, Seuil kiadásában).

A legújabb francia könyvekből összegyűjtött válogatás nemcsak a szűk könyvművész-szakma érdeklődésére méltó, hanem a szélesebb nyilvánosságot is megérdemelné. A jelenlegi kis terem — amelyet az Iparművészeti Főiskola megértéssel és segítséget nyújtón bocsátott a Múzeum rendelkezésére — az állandó nyitvatartás lehetőségét sem biztosítja. A múzeum és a szélesebb közönség kapcsolata e gondok miatt egyelőre aligha oldható meg, de ebben a formájában is hasznos és gondolatébresztő tájékoztatást nyújt a könyv művészeinek és barátainak egyaránt.

V. K.

A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának repertórium.* Az MSZMP Párttörténeti Intézete időről-időre kitűnő kézikönyvekkel gazdagítja a könyvészetet, különös tekintettel az e téren mutatkozó fehér foltokra. Ilyen többek között a *Magyar munkásmozgalmi bibliográfia*; A Magyar forradalmi munkásmozgalmat kiemelkedő harcossai című kiadvány; a PRÁGER Miklós által összeállított 1919-es sajtóbibliográfia; legutóbb pedig egy régen várt, hiányolt alapkönyv: az első magyar proletárdiktatúra periodikáinak analitikus, válogatott bibliográfiája. Hosszú esztendőket lelkiismeretes, alapos, hozzáértő és áldozatkész kutató munkája nyugszik ebben a mintegy 500 oldalas — kézirat gyanánt megjelent — sokszorosított kiadványban. Dr. KÁLMÁN Lászlóné, az intézet munkatársa állította össze a Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulójára.

A bevezetés szerény, akárcsak a munka összeállítója, aki néhány soros bevezetőjében azt írja, hogy a korabeli napilapok és folyóiratok alapján megkísérelti feltárni a Magyar Tanácsköztársaság 133 napjának eseményeit. A repertórium összeállítója 620 korabeli periodikát nézett át és lelkiismeretesen átgondolt válogatás után 7088 címet dolgozott fel. „Az anyag feltárásával az volt a célunk — zárul a bevezető —, hogy történelmünk e rövid, de eseményekben gazdag korszaka iránt érdeklődő történészek, pedagógusok és pártmunkások, munkájukhoz könnyebb eligazodást találjanak.”

A kiadvány elején található, világos, áttekinthető tartalomjegyzék felsorolja az alaptémákat, s azok részletes bontását, majd a repertóriumban a megadott témákra vonatkozó cikkek következnek, sorszámmal ellátva. A tematika a három hónap legfontosabb elvi kérdéseit illetve történeti eseményeit öleli fel. Első helyen *Lenin művei a Magyar Tanácsköztársaság sajtójában szerepe*, majd *A Kommunista Internacionálé és A nemzetközi és a magyar munkásmozgalmat hagyományai* témakör következik. Így a nemzetközi összefüggésekbe ágyazva bontakozik ki széleskörűen a hazai problémakör: *A párt helyzete és feladatai*. A további fejezetek feltárják mindazokat az írásokat, melyek az új rend születését, fejlődését, problémáit tárgyalják. A kulturális kérdésekre vonatkozó gyűjtés majd 100 oldal. Fontos helyet foglal el a tudományos munka szervezése, az irodalom, könyvkiadás, könyvtárak, a sajtó és a művészetek irodalma.

A címek általában alfabetikusan következnek egymás után, de ahol a téma úgy követeli, az időrendi sorrend szerepel. A repertórium külön erényének tekinthető, hogy részletesen foglalkozik a szépirodalommal s anyagában versek, sőt versfordítások is szere-

* Összeáll. dr. KÁLMÁN Lászlóné Budapest 1968, Kossuth ny. (Soksz.)

pelnek. ADY Endre, JUHÁSZ Gyula, KOMJÁT Aladár, LÁNYI Sarolta, OLÁH Gábor, PETERDI Andor, SÁRKÖZI György, SOMLYÓ Zoltán, SZUCSICH Mária versei szerepelnek a magyar költőktől, s a külföldiek közül például Johannes R. BECHERTől vagy RIMBAUDTól is találunk verset.

A repertórium összeállítója nemcsak a fővárosi, hanem a vidéki lapokat is feldolgozta, s munkája lelkiismeretességét talán legjobban jellemzi egy apró adalék: BARTA Lajos *Emberiség* című lapjának adatai szintén szerepelnek az anyagban, holott maga a lap sajnos már meg nem jelenhetett, de egy példányát a Párttörténeti Intézet megőrizte.

Bár rövid, de igen érdekes és jelentős *A Tanácsköztársaság neves személyiségeiről* című rész — a cikkek helyenként annotáltak — melyben KÁROLYI Mihályról, KUN Béláról, LANDLER Jenőről, SZAMUELY Tiborról és másokról találunk adatokat. Felsorolja többek között a Pesti Hírlap *Forradalmi fejek* című cikksorozatának egyes darabjait is, amelyek a kommunista vezetők életrajzát és tevékenységét ismertetik.

Kitűnő kiegészítője a repertóriumnak a könyv végén szereplő precíz névmutató, földrajzi mutató, valamint az említett üzemek, gyárak mutatója.

A repertórium szerkezete jól tagolt, könnyen áttekinthető, s úgy vélem — azon túl, hogy adósságot törleszt — sok-sok kutató és „nem-kutató” szívesen forgatná, ha nagyobb példányszámban jelent volna meg.

Meg kell említenünk, hogy a kiadvány — méltóan tartalmához, a benne foglalt nagybecsű szellemi értékekhez — izléses köntösben, igényes, a Kossuth nyomdát dicsérő kivitelben jelent meg.

Mgy

Könyvkiállítás Kecskeméten. Kecskemétnek két nagymúltú könyvtára van, a Megyei Katona József Könyvtár és a Református Egyház Könyvtára. A Megyei Levéltár anyaga is régi időkre tekint vissza. Mind a három intézmény mostoha körülmények között van abból a szempontból, hogy nincs kiállítási helyisége, a feldolgozó és kölcsönző munkán kívül saját helyiségeiben nem tud mást nyújtani a város lakosságának.

FENYVESINÉ GÓHÉR Anna megyei könyvtárigazgató ezért gondolt arra, hogy a három intézmény kincseit időnként közszemlére kell tenni, azokat a könyveket is be kell mutatni az érdeklődőknek, amelyeket különben zsúfolt pánccélszekrényekben, vagy eldugott raktárpolecokon őriznek.

Az idei könyvhét megnyitójaként másodszer került sor a kecskeméti könyvkiállítás megrendezésére. Az első 1966. okt. havában volt a helyi Bányai Gimnázium nagytermében. Az idei kiállítás már nagyobb szabású, reprezentatívabb anyaggal indult. A Megyei Katona József Múzeum három nagy termet és segítséget bocsátott az intézmények rendelkezésére.

Az első teremben a régiségeket, ritkaságokat mutattuk be. A Megyei Könyvtár anyagát Kecskemét városa a 17. sz.-ban kezdte gyűjteni, a Református Könyvtár első lajstroma 1701-ből maradt fenn, tehát bőven rendelkezünk régi, ritka könyvekkel. Az öt tárló így is kevésnek bizonyult. A kiállítás első könyve SYLVESTER János 1541-ben Sárvár-Újsziget-en kiadott *Új Testamentum* fordítása (Ref. Egyház tulajdona.). Euripidesz 1503-ban kiadott tragédiái a velencei Aldus nyomdából, KESERÜ-DAYKA és GELEJI-KATONA *Óreg Gradualja*, CALEPINUS 1605-ös 11 nyelvű szótára folytatja a sort, köztük az Egyház-község 1564-es alapítólevelével. A Megyei Könyvtár anyagában a régiségek között természetesen a jogi könyvek dominálnak, bennük a bejegyzés, hogy 1731-ben, 1746-ban vásárolta a város. Igen értékes egy kézirat: a teljes *Corpus Juris Hungarici*. 1750-ben másolta le MARTINKOVICS városi írnok. Mindkét könyvtár kiállított Elzevir nyomtatványokat.

Régi híres kecskeméti emberek kézírataiból láthatók voltak: HORNYIK János főjegyző, a város történetírója és MÁTYÁSI József költőé. Ez utóbbi nevezetessége, hogy a költő sajátkezűleg javította ki verseskötetét, beírta a cenzúra által kihagyott részeket.

Az első teremben helyeztük el a levéltár két tárlóját is. Itt eredeti török, RÁKÓCZI és KOSSUTH oklevelek, számadási iratok láthatók. Az első terem falát Kecskemét régi látképe és az első kecskeméti nyomdász, SZILÁDY Károly képe díszíti. A második teremben a Megyei Könyvtár anyagából Kecskemét és Bács megye közelebbi múltjával ismerkedhetünk meg a könyveken keresztül. Külön tárlóban láthatók a Kecskemétre vonatkozó reformkori, tanácsköztársasági és felszabadulási kiadványok, ezeket színessé tevő képekkel, dokumentumokkal. Különösen érdekesek a direktórium kecskeméti rendeletei BUDAY Dezső és SINKÓ Ervin aláírásával.

Két tárlót tölt meg a homok mezőgazdaságával foglalkozó kiadványok sora és itt állít emléket a Megyei Könyvtár a nem rég elhunyt nagy homoki mezőgazdásznak. Kocsis Pálnak is. E terem utolsó két nagy tárlója Kecskemét két nagy szülöttét KATONA Józsefet és KODÁLY Zoltánt mutatja be a nagyközönségnek életük dokumentumain és műveik különböző kiadásain keresztül.

Két tárlóban a kecskeméti írók műveit mutatjuk be, majd művészeti könyvek és könyvművészeti kiadványok következnek, felhíva ezzel a közönség figyelmét arra, hogy a Megyei Könyvtárnak igen jelentős művészeti album gyűjteménye van.

ADORJÁN IMRÉNÉ

Makky György ex libris kiállítása 1968. jún. 20—júl. 20-ig került megrendezésre az Országos Széchényi Könyvtár első emeletén elhelyezett 9 tárlóban.

A genovai születésű MAKKY György a prágai Képzőművészeti főiskolán folytatta tanulmányait. Magyarországon 1956 óta él, először a kerámia művészet és textillfestés kötötte le érdeklődését. Grafikával 1966—1967-ben kezdett rendszeresen foglalkozni. Jelenleg a Múzeumok Központi Igazgatósága Kiállításrendező Csoportjának munkatársa.

A kiállításra került ex librisek és illusztrációk valamennyien linómetszetek. Az ex libris az a grafikai műfaj, mely a legkülönbözőbb sokszorosító eljárással készülhet. Ez a technika inkább nagyvonalú formálásra, széles foltszerű hatások érzékeltetésére alkalmas.

A modern linóleummetszetnek is, mint annyi másnak Picasso a megújítója és népszerűsítője. A linóleum olyan grafikai alapanyag, amely kevés eszközzel, könnyen megmunkálható.

A kiállított grafikai lapok nagyobbik része neves költők, művészek, zenészek, politikusok könyvjegyei. PI. ADY Endre, ÁPRILY Lajos, BARTÓK Béla, GORKA Livia, KODÁLY Zoltán, RÁCZ Aladár, CHAPLIN, DÜRRENMATT, EHRENBURG, HEMINGWAY, nagy politikusok mint John F. KENNEDY, mint Martin LUTHER KING és PICASSO, SARTRE [Jean Paul] stb. Az illusztrációk is neves magyar és külföldi írók műveihez készültek.

A kiállításához izléses katalógus járult, mely az Országos Széchényi Könyvtár kiadványaként házi sokszorosításban készült. A kiállítást rendezte és a képekkel illusztrált katalógust összeállította BÉLLEY Pál. A katalógus melléklete egy PICASSO ex libris.

MUNKÁCSI PIROSKA